

*Козарезенко Л.В., к.е.н., доцент
кафедри економіки підприємства та економічної теорії
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»*

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА В АСПЕКТІ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

У статті розглянуто податкову політику в аспекті державного фінансового регулювання розвитку людського потенціалу в Україні. Виявлено основні напрями впливу податкових інструментів на процес розвитку людського потенціалу.

Ключові слова. *Державне регулювання, податкова політика, розвиток людського потенціалу, податки, економічне зростання, чинники економічного зростання.*

Постановка проблеми. Значне падіння обсягу валового внутрішнього продукту у 2009 році, та невисокі темпи економічного зростання впродовж 2010-2012 років визначали загальний стан державних фінансів, не дозволяли суттєво збільшити обсяг видатків соціального спрямування та швидко підняти рівень життя найбільш вразливої частини населення. Водночас відомі міжнародні економічні видання стверджують про значне зростання статків групи найзаможніших українців, що є суперечливим явищем, зважаючи на стан національної економіки. Поглиблення майнового розшарування населення, обмеженість коштів для забезпечення сфери освіти та охорони здоров'я зумовлює зниження рівня розвитку людського потенціалу країни, ставить під загрозу перспективи впевненого національного розвитку, конкурентноспроможність України в майбутньому. Адже, за висновками фахівців ООН, якщо декілька десятиліть тому конкурентні переваги країн визначались головним чином багатими природними ресурсами і капіталом, то в умовах сучасних процесів формування постіндустріального суспільства економічне зростання розвинутих країн на 64% залежить від рівня людського і соціального потенціалу, на 20% від природних ресурсів і на 16% від капіталу [1]. Тобто, рівень розвитку людського потенціалу є суттєвим чинником економічного зростання і проблема забезпечення його розвитку є однією з найважливіших для сучасної України, а від її розв'язання значною мірою залежить успішність подальшого соціально-економічного становлення країни.

Цілі статті. Процеси економічного зростання, котрі відбуваються в державі залежать від ряду факторів. Визначення факторів економічного зростання в наукових колах в більшості випадків є однозначним, а саме ними є ті явища та процеси, котрі створюють можливості для збільшення реального обсягу виробництва, підвищення ефективності та якості зростання. Метою статті є визначення податкових інструментів та шляхів їх впливу на розвиток людського потенціалу, як чинника економічного зростання в Україні та світі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню дослідження чинників, які визначають рівень розвитку людського потенціалу, присвячено праці відомих вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, вплив фінансових інструментів на розвиток людського потенціалу в Україні детально розглядаються в працях колективу Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України на чолі з Е. Лібановою. Окремі аспекти державного фінансового регулювання розвитку людського потенціалу в Україні аналізуються у роботах О. Грішної, Л. Черенко, О. Новікової, Л. Семів, О. Стефанишин, С. Злупка, К. Швабія, В. Федосова.

Виклад основного матеріалу. Фактори соціально-економічного зростання приймають участь у вирішенні основного протиріччя економіки – між обмеженими ре-

сурсами та безмежними потребами населення, що мають тенденцію до зростання. Вирішити дані проблеми можливо за рахунок двох способів. По-перше, за рахунок збільшення виробничих потужностей, по-друге, за рахунок підвищення якості використання наявних потужностей і розвитку суспільних потреб. Склад і структура факторів економічного зростання значною мірою визначається способом вирішення протиріччя, і звичайно, типом обраної моделі економічного розвитку. Фактори здійснюють як прямий, так і опосередкований вплив на соціально-економічний розвиток. Прямі фактори безпосередньо визначають фізичну здатність до соціально-економічного розвитку. Опосередковані фактори впливають на можливість забезпечення економічного зростання, тобто дозволяють реалізувати потенціал основних економічних факторів, або його обмежити. До числа непрямих факторів, зокрема, належать фінансові, які реалізуються через фінансовий, бюджетний, податковий механізми, які формуються в рамках визначеної фінансової, бюджетно-податкової політики.

Як вважає колектив авторів на чолі з Даниловою А.Д. [2, с. 15] саме фінансові фактори, визначені в рамках фінансової політики країни мають найбільш різносторонній вплив на хід економічних процесів. Фінансова політика має, в цілому, значний вплив на розвиток національної економіки, а фінансовий механізм є засобом її реалізації.

В економічній теорії є багато прикладів, що підтверджують те, що фінансовий розвиток фундаментально впливає на економічне зростання. Саме фінансовий розвиток відіграв вирішальну роль у забезпеченні необхідних умов для індустріалізації в Англії за рахунок мобілізації капіталів, необхідних для крупних інвестицій. І хоча неокласична економічна теорія прямо не розглядала конкретних форм організації економічних відносин у суспільстві та місце фінансів в економічній системі, проте наявність розвинутого фінансового сектору визначалася як необхідна передумова стимулювання приватних заощаджень та їх трансформації в інвестиції [3, с. 52].

В концепції людського розвитку розвиток національної економіки розглядається не як ціль, а як засіб для достойного життя людини. Разом з тим, є й зворотній зв'язок – через підвищення рівня розвитку людини досягається більш високий рівень розвитку економіки.

Рівень розвитку людини, або рівень розвитку людського потенціалу зазвичай виражається шляхом оцінки трьох його складових – довгого та здорового життя, освіченості та рівня добробуту населення.

Зазвичай, рівень добробуту населення оцінюється за допомогою показника ВВП на особу за паритетом купівельної спроможності (ПКС). Але, як стверджує Дж.Е. Стігліц, «... ми цінуємо те, що оцінюємо, і навпаки. Якщо ВВП – погана міра суспільного добробуту, то з цього випливає, що ми прагнемо до досягнення неправильної мети...» [4, с. 336]. Невідповідність полягає в тому, що середній показник ВВП на особу за ПКС є усередненим показником. Якщо розподіл створеного ВВП відбувається в монополізованому економічному середовищі, де невелика частка осіб привласнює його значну частину, то для більшості населення реальний показник буде значно меншим усередненого. Отже зростання ВВП на одну особу може відбуватись з одночасним погіршенням матеріального стану більшості населення. Тому такий показник не є інформативним. Цей висновок відповідає реаліям в українському суспільстві. Дійсно, соціологічні дослідження модуля «Соціальна нерівність» в рамках Програми міжнародного соціального дослідження (ISSP) за участю Інституту соціології НАНУ, вказує про надмірний розрив між доходами багатих і бідних в Україні та соціально-економічну нерівність, це констатує 95% опитаних українських респонде-

нтів. Ця думка опитаних підтверджується економічними дослідженнями, які вказують, що 5% населення України багатіють саме за рахунок решти 95%. Тільки 17,6% українців вважають «достатньою» свою зарплату, тоді як 41% людей переконані, що одержують менше, ніж заслуговують, а 37% – що набагато менше. В цілому, українці є не заможними та багатими, а переважно (23,4%) – громадянами, чий матеріальний стан нижче середнього [5].

Якщо аналізувати результати соціологічного дослідження з показником ВВП на особу за ПКС як складової Індексу розвитку людського потенціалу, то Україна впродовж 1998-2011 років демонструє, в середньому, щорічні прирости рівня добробуту. Хоча рівня цього показника 1990 року Україна поки що не досягла, середній щорічний приріст за зазначений період складає 4,7%, навіть враховуючи кризові 2008-2009 роки, коли спостерігалися негативні темпи приросту ВВП на особу за ПКС! Тобто простежуються чіткі суперечності в оцінці свого добробуту самими громадянами і усередненими показниками добробуту, які щорічно оприлюднюються Україною у міжнародній і національній статистиці.

Хоча різке падіння виробництва, ВВП, реальних доходів населення, зростання їх диференціації є характерним для всіх постсоціалістичних країн, їх вихід з трансформаційної (системної) кризи був неоднаковим у часі і просторі. До 2003 року системну кризу подолали лише 5 країн з 28 [6, с. 262]. Україна, на жаль, входить до числа тих країн, в яких криза стала перманентною. Такий широкий спектр результатів системних перетворень пояснюється по-різному. Окремі вчені пов'язують це явище із стратегією і тактикою стабілізації економічної системи та моделлю трансформації. Інші дотримуються думки про неефективність в Україні державної політики щодо забезпечення добробуту населення та державного регулювання доходів.

Відомо, що державне регулювання доходів полягає у їх перерозподілі через державний бюджет шляхом диференційованого оподаткування різних груп отримувачів доходу та соціальних виплат. Важливим інструментом виконання функції перерозподілу доходів у державі є податкова система, через яку відбувається перерозподіл вартості створеного ВВП між державою, юридичними та фізичними особами, централізація частини ВВП у бюджеті на загальносуспільні потреби та забезпечення виконання державою своїх функцій, зокрема щодо встановлення соціальної справедливості.

Вплив податкових інструментів на сукупний попит та рівень доходів, а через них на соціально-економічний розвиток в сучасних українських реаліях є проблематичним через недосконалість існуючої податкової системи. Типовою для розвинених країн є висока питома вага податків з доходів громадян. Наприклад, в США питома вага податків на доходи фізичних осіб в загальній сумі податків складає близько 40%, а податків з доходів корпорацій – 10%, Великобританія – 26% та 11% відповідно, Італія – 25% та 9%, Японія 20% та 12% відповідно. Це дає можливість суттєво впливати на рівень сукупного попиту через ставки податків з доходів. В Україні як відомо ситуація є кардинально іншою через, по-перше, невисокий рівень доходів громадян, а ще через високий рівень тіньової економіки в країні, коли доходи, які отримує населення, не підлягають оподаткуванню. Це дає підстави для висновків, що в сучасних умовах для української економіки податкове стимулювання сукупного попиту через вплив на доходи фізичних осіб і споживання є доволі проблематичним. Зрозуміло, що єдиним способом активізації такого впливу є зростання рівня доходів населення, та їх легалізація, що автоматично збільшить базу оподаткування.

Необхідність застосування політики перерозподілу доходів пояснюється наявністю високого ступеня розшарування суспільства за рівнем доходів. Публікуючи свій

щорічний рейтинг найбагатших українців «Золота сотня», журнал «Кореспондент» відзначав, що концентрація капіталу в Україні відчутно перевищує показники сусідньої багатой на газ і нафту Росії, відомої своїми мільярдерами. За підрахунками часопису, сукупні активи 100 найзаможніших українців складають 61% річного ВВП країни, тоді як сотня найбагатших росіян володіє лише третиною російського ВВП. «Середня зарплата в Україні – 280 доларів. Це означає, що людині із таким доходом треба пропрацювати понад 13 тисяч років, аби потрапити до «Золотої сотні». А для того, щоб очолити рейтинг, їй довелося б працювати 7,6 мільйонів років, тоді як ще два роки тому було б достатньо і 3,5 мільйонів років», – пише «Кореспондент».

У класичній політекономії вважається, що співвідношення між доходами 20% найбагатшої частки населення в країні не має перевищувати доходи 20% найбідніших громадян більше, ніж у 10 разів. У США цей показник зараз складає 9, у Швеції, яка давно втілює модель капіталізму із «людським обличчям», що дістала назву «шведський соціалізм», це співвідношення складає 3,5. Водночас автори дослідження, проведеного 2011 року Державним комітетом статистики Росії, дійшли висновку, що майнове розшарування у п'ятьох колишніх республіках Радянського Союзу, включно з Україною, є потенційним рушієм політичної нестабільності. В Україні офіційної статистики щодо майнового розшарування немає, проте нині експерти говорять про те, що різниця між доходами найбагатших та найбідніших в Україні складає щонайменше 40 разів [7].

Поглиблення бідності, зuboжіння провокують формування звички у частини населення жити у злиденності, задовольнятися лише найнеобхіднішим, розраховувати лише на фінансову допомогу держави, що призводить до зниження рівня розвитку людського потенціалу. Якщо проаналізувати динаміку видатків зведеного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення, то виявляється, що номінально з 2000 року до 2011 року їх розмір збільшився майже вдвічі. Якщо в 2000 році частка соціальних видатків у загальних видатках зведеного бюджету становила 12,4%, то вже у 2011 році – 25%. «Соціальний захист та соціальне забезпечення» є на сьогодні найбільшою видатковою статтею зведеного бюджету України. Загальний обсяг фінансування за нею перевищує сукупні видатки на охорону здоров'я, освіту та економічну діяльність. Така тенденція прискорює виключенню людей із суспільного життя, посилює негативні впливи і створює фактори нестабільності в соціально-економічному розвитку держави.

Висновки. Таким чином, і бюджетна і податкова політика при їх формуванні повинні враховувати нові показники, зокрема індекс розвитку людського потенціалу, які більш реалістично відображають реальний стан суспільного розвитку.

Список використаних джерел

1. Юрчишин В. «Зарплатні сльози». Хто винен і що робити // В. Юрчишин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=814
2. Финансовый механизм социально-экономического развития государства в условиях экономической нестабильности [Текст]: монография / А.В. Атаманчук [и др.]; ред. А.Д. Данилов; Киевский экономический ин-т менеджмента, Киевский национальный ун-т им. Т.Шевченко, Харьковский национальный экономический ун-т, Белорусский гос. экономический ун-т, Российский торгово-экономический ун-т, Уральский гос. технический ун-т – УПИ им. первого Президента России Б.М. Ельцина. – К.: ДКС центр, 2010. – 300 с.
3. Лазебник Л.Л. Фінансові та інтеграційні механізми модернізації національної економіки [Текст]: монографія / Л.Л. Лазебник. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2009. – 480 с.
4. Стиглиц Дж.Е. Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса / Стиглиц Джозеф; [пер. с англ. В. Лопатка]. – М.: Эксмо, 2011. – 512 с.

5. Кириченко І. Анатомія нерівності [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/anatomiya_nerivnosti.html
6. Леоненко П.М. Сучасні економічні системи: навч. посіб. / П.М. Леоненко, О.І. Черепніна. – К.: Знання, 2006. – 429 с.
7. Зануда А. Майнова нерівність в Україні: гірше, ніж на «дикому Заході» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2012/01/120119_inequality_usa_uk_ukraine_az.shtml/.

***Summary.** The article examines the tax policy of the state of financial regulation of human development in Ukraine. The basic directions of the impact of tax instruments for the development of human potential.*

***Key words.** Government regulation, tax policy, human development, taxes, economic growth, economic growth.*

УДК 631:15:658

***Кухар Р.Б., професор к.ф-м.н.**
кафедри інформаційних систем менеджменту
Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.Гжицького*

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

В роботі досліджується проблема інформатизації освіти як необхідна складова системи управління людськими ресурсами при формуванні інформаційного суспільства.

***Ключові слова:** інформаційне, освіта, ресурс, суспільство, технології.*

Вступ. Людство, опираючись на наукові досягнення, в процесі свого розвитку пройшло ряд етапів – промислова революція, науково-технічна революція, науково-технологічна революція, – і наблизилося до четвертого етапу – інформаційна революція, створюючи при цьому інформаційне суспільство.

Відомо, що впровадження інформаційних технологій (ІТ) у виробництво та побут вимагає, крім всього іншого, ще і психологічного забезпечення працівників, оскільки відчувається, що людина може опинитися самим слабким і ненадійним елементом у системі організаційного управління і тим самим звести нанівець всі зусилля по впровадженню ІТ. Щоб цього не допустити, необхідно, як першооснова формування інформаційного суспільства, розв'язати складні питання навчання, виховання і адаптації широких мас спеціалістів, управлінців та виробничників до умов ІТ.

Матеріал і методи. Чим ширше втручається інформатика в життя суспільства, тим більша залежність її подальшого розвитку від економічних, політичних і культурних факторів. Тому вже сьогодні необхідно інтенсивно розширювати можливості в створенні відповідних форм освіти: мережі відповідних навчальних закладів усіх рівнів, розвитку їх наукового і технологічного забезпечення, підготовки викладачів. Виникають нові проблеми у виховній роботі, оскільки вимагається підвищення загальної інформаційної культури суспільства. Тому починати необхідно з використання комп'ютерних та програмованих ігор ще у дитячих садках.

По своїй суті освіта – це накопичення інформації та практичного досвіду. В умовах інформаційної революції, коли об'єм науково-технічної інформації зростає по експоненті і прискорюється її моральне старіння, виключається, особливо для ІТР, принцип «кінцевої освіти». Спеціаліст, як суб'єкт праці, через причинно-наслідкові зв'язки не тільки включений в систему «НТП-праця», але і повинен постійно підтри-